

A millennium századában Erdélyben kihalt főúri családok s visszaemlékezés végső sarjai szereplésére.

(Ötödik közlemény.)

K) *Az utolsó hidvégi Mikó grófok.*

(Kihaltak 1876. szept. 16.)

Olyan névhez értünk, mely Erdélyben, a forradalom utáni század negyedet magának foglalta le, történeti magaslaton ragyogott, s mint olyan tűnt le, kinek elejtett zászlóját még nem volt a ki fölvegye. De ne is adjon a végzet oly időt, hogy felvehesse.

Egy ős székely név, nem annyiban a székelyek harczi temperamentumával, hanem mint a székely észjárás politikai magaslatra lett fejlettségével. Már a kor jellemzi, melyben Erdély története magaslatára emelkedtek, Bethlen Gábor nyújtott alkalmat tehetségek ragyogtatására, Mikó Ferencben, ki mint fejedelmi tanácsos, történetíró, s mint kinestárnok jelezte utódai útját.

A székelységet leghívebben képviselő háromszéki székelyek közül váltak ki, közös törzsből a gróf Nemesekkel, a gr. Kálnokiak, gr. Mikesek rokonsági kötelékében. Mint Benkó specialis Transilvániájában oklevélileg kimutatja, a Mikó-erdejét már 1349. óta birták. Mária Terézia alatt két ága grófi rangra emeltetett, Pál 1755, Miklós 1772-ben kapván diplomáját.

A Miklós ága, az oltszemi ág, halt ki hamarább, Miklósban 1839-ben. Az ág nevét két leánya folytatta, kik nagynénjük szárnyai alatt a negyvenes években a társaság feltűnőségei voltak s az történt, hogy e két testvér, az erdélyi arisztokraczia kiváló két testvére nevévé lett, Eszter a feltűnően szép férfi gr. Mikes Benedek, Róza a forradalom legdaliásabb huszárezredese, a Szebennél elesett Kelemen neje.

A család vérében volt valami romantika, s nem maradhatott ki a tragikum. A két leány sorsában kifejezésre jutott. Nem voltak szépek, de volt bennök valami varázs. A tragikum Mikes Kelemen özvegyét érte utól. Roppant pazar. Már a forradalom alatt Bemtől 15,000 frtot fogadott el. Meghódította a gazdag radnóti Bethlenek egyik feltűnő ifjút, úgynevezett magas Bethlen Gábort. Egy komoly, művelt férfit, a forradalomban Zaránd főispánját. A Bethlenek dominiukai győzték, a míg győzték, pazarlásait, de nem győzte a komoly gróf türelme. Egy napon, 1856. tájt, a grófné Kolozsvárra levelet kap, menjen fel, Párisba mennek; felment, az asztalon levél várta, hogy a férje elutazott, s a válópert beadta.

A hamarabb gróffá lett *Pál* ága, unokája fiaiban György és Imrében kétfelé szakad. *György* (†1861. máj 1.) ága Sándor fiában terjedne tovább, de mint fiatal ember szerelmi bánatában egy Mikesleány iránt 1857. jul. 14-én föbe lőtte magát. Gróf Mikó Julia gr. Esterházi Jánosnéban él tovább. A más ágat, *Imre* gróf folytatná Ádám fiában, ki a mint tanulmányait végezte, nevelőjével tett útazásából hazafelé térve, meghült, Linzben 1862. szept. 17-én meghalt, s így a családi név nagy örököse, Imre gróf maradt hátra, hogy sirba vigye a családot.

Gróf Mikó Imre, e nagy név utolsója, 1805. szept. 4-én született, a Székelyföldön, anyja Mikes Borbára kastélyában, ki öt nap mulva árván hagyta. A kastély képét, mint a gróf születése helyét, a Magyarország és Erdély képekben 1867-ben mint ilyent adta ki. Különben a család fészke a szintén Háromszéken fekvő Bodok.

A gróf Mikó pályafutásával, a politikusssal, íróval, államférfival annyit foglalkozott az iradalom, hogy bátran szoritkozhatom, hogy róla, csak is mint a családi temperamentum képviselőjéről emlékezzünk. Mint a hatvanas években egy tárczacikk a képét kísérte, a gróf „középtermetű elegáns ember; beretvált arca, jókora pödörött bajusza, kissé kopsz, de szép homloka van. Tekintete nyájas, modora egyszerű, s mondhatnók igénytelen és mégis, meg kell vallanunk, hogy soha sem ismertünk embert, a kiből a különböző társadalmi fokozatokon álló külön egyének annyiféle tulajdonai oly teljes összhangzásban egyesüljenek, mint ő benne. Ma grand-seigneur és holnap komoly történetbuvár; most vidám társalkodó s a másik pillanatban politikus és államférfi; igazi salon-ember, s ha kell,

pontos hivatalnok. Magányában tudós s városában egyszerű polgár; a gazdasági és tűzkármentesítési ügyeket alig végzi, már is aesthetikai tanulmányt ír. Kora fiatalságában kezdte tisztviselői pályáját. s az ország főhivatalaira emelkedett; 1861-ben az ország kormányzója volt; de a bureau szűk korlátai közül kiemelkedve, szemei mindig az egész hazát tekinték, s ezért volt ő képes a hivataloskodási szellemtelenségen felülemelkedve, a politikai életben is fontos szerepet játszani“.

Gróf Mikó míg ahhoz a jellemzéshez jutott, az akkori szokás szerint, a guberniumnál hivatali pályára lépett, a harminczes években már consiliarius, s 1837-ben országgyűlési választás útján Erdély második dignitariusi állására, kincstárnokká választatott. S nemcsak helyébe lépett a nábob hírében álló gróf Rhédei Adámnak, de talán már mint veje lépett helyébe. S ezzel a házasságával Erdély leggazdagabb főurai sorába emelkedett. Szébenben székelt. S már csak az ő humánus egyéniségeért is, erre a különben nem igen kedvelt a hivatali pályára oly egyének gyülekeztek, mint Jakab Elek, Sándor József, kik később gárdájához tartoztak, s a most is élő Tompa Imre nagybirtokos, mind a három már akkor író.

A forradalom a grófot Szébenben találta. Temperamentuma került a politikai forumot; mint kincstárnok megjelent a 48-iki országgyűlésen; s mert a mint az uniót kimondták, gróf Teleki József gubernator kivonult Erdélyből, reá maradt, a törvények szentesítése után, az országgyűlés június 18-án történt berekesztése. Beszédét azon kezdte: sírjánál háromszázados multnak, bölesőjénél — ha úgy akarja Isten — egy végtelen jövődőnek, üdvözlöm a t. karokat és rendeket, lelkem teljes örömevel; s beszéde végén ugyane szavakat ismételvén, végezte: és ezzel Erdély utolsó országgyűlését bezárom. A conservativ gróf Mikó ajkáról akkor e szavak szálló ígévé lettek.

Ezzel nyitotta meg politikai pályáját. S folytatta néhány hó mulva a Székelyföldön, az okt. 16-án Agyagfalván megnyílt székely nemzeti gyűlésen, hová az első magyar ministerium elnöknek küldte ki. A gyűlésre, honnan a székelység fegyveresen nekiindult a népfelkelés által dúlt erdélyi birtokosság megmentésének. Ott fenn a magasban, az elnökség emelvényén feltűnt nekünk a gróf elborult lelki állapota. A forradalom fent és Erdélyben kitört. V. Ferdinánd

mintha az uniót nem szentesítette volna, nov. 14-éről az erdélyi guberniumot helyreállítja, elnökévé a grófot nevezte. De le sem érkeztetett a leírat, három nap múlva, Kolozsvár városa magát a császáriaknak nov. 17-én feladja, mit, a már Kolozsvárra vonult gróf, mint a város polgára közvetített.

Itt érte a grófot a csapás, hogy neje gr. Rhédei Mária, mint akkor szárnyra kelt, hazafias bánatában, 1849. nov. 24-én, meghalt, s három növendék gyermeket, egy fiút s két leányt anya nélkül hagyott. S következett gróf Mikó lelkére a nemzeti csapás, a forradalom leveretése, s Erdélynek az a korszaka, melyet a nép ajka úgy jellemzett: Galicziát kisépérték, s a szeméjtét ide verték. Karácsonban a terrorizált kedélyeket felvillanyozta a monda, hogy gróf Mikó Szilveszter estéjén, mely szokásnak addig nálunk híre sem volt, karácsonfát állítottatott, 13 gyertyával.

A közvélemény rokonszenve itt fordul gróf Mikó felé. A hol lakott, az úgynevezett Rhédei ház felé, mely egy karthausi kolostor benyomásával birt, melyben egy közép magas és közép életkorú férfi egymaga lakott, egy gazdag aristokrata, elzárkozott kedélyvel, kinek vonásai a mosolyt már nem szolgálják: hallatszik, hogy a gróf az írásban keres írt hazafi fájdalomra.

Hol későbbi pályafutása kezdődik, legelső gondolatja szülőföldére, a Székelyföldre esik. Hol gyermekkorát élte, a völgyben fekszik Sepszi-Szentgyörgy. Megveti alapját 1850-ben a tanodának, mely ma Mikó-kollegium nevet visel. Átmegy lelki világa vallására, a két nagynevű székely író emlékezetére, Bod Péter a Magyar Athenas és Benkő József a Transilvania írójára. Nem akar politikus író lenni, az irodalomtörténet művelésére szánja magát. De már nevének sugára áthatott a Királyhágón. Melzer Gyula, a későbbi borsodi alispán, Klimkovics Ferencz festő, kinek a kassai múzeum bejárata szemöldökén ott látjuk kőbe vésve, hogy azt ő alapította, járják 1852-ben Erdélyt. Klimkovics sürgeti, hogy a pesti múzeum számára le kell festenie, a lett belőle, hogy velők mentem; mindenáron látni akarják a grófot; ősfészkekben, Bodokon kerestük fel, örömet szereztünk a grófnak (mit van még a ki igazolja), ki nyergeltet s kikalauzolt a bodoki vár-romhoz, akkor Tóth Zsiga, később kedvenc jószágigazgatója, ki maga is már Zsigmond a közéletnek.

Megvette Erdély utolsó gubernátora, gr. Teleki József park-

ját, a kertet, melyet gr. Bethlen Lajos állított be, s hova a gubernátor építtette azt a kerti lakot, hová délutánonként többnyire gyalog kivonúlt, hogy írja a Hunyadiak korát. Gondolom 1853 nyarán meghívást kapunk, mint még nevezték, Teleki-kertbe. Ott van Kriza, Gyulai. A gróf a felolvasó asztalhoz ül, hősköteményt olvas, olvassa volt kinevezési tanácsosának, Debreczeni Mártonnak, a kriptó költőnek Kiwi esatáját, mit a gróf fedezett fel. Abban a kertben, melyet a gróf a Múzeum czéljára ajándékozott.

Őszszel jött Tompa Mihály, azon idők legelegikusabb lelkű költője. A gróf fentartotta neki Mihály napját. Összehívta az akkori kolozsvári írói világot. Kezdődött a gróf szalonjának megnyílása, előbb is, mint irodalmi szalon. Mert abban a rendőrállamban, a politikai szalon életet csak nők, mint báró Radák Ádámné, báró Bornemissza Ignáczné táplálhatták.

A grófról is kezdett terjedni, hogy mint az aulicus Boescai, zászlót készül bontani. Röpíratot ír, mint programot. A grófból nem lett forradalmár. A letiport kedélyek felbátorítására, a lezárt társadalmi központok felnyitására gondolt.

Megnyilatkozott lelkének az a varázsa, hogy környezetéből a kit a mely közczélra kiszemelt, az azzá lett.

A színházat helyre kellett állítani. A gazdasági egyletet fel kellett éleszteni. Az Erdélyi Múzeum felállítása elaludt gondolatát fel kellene ébreszteni. A gazdasági egyleten kezdte, mely 1854 febr. 26-án már megtarthatta alakuló közgyűlését. A színházi alap gyűjtésére 1854. márczius 27-én adja ki felszólítását. Az Erdélyi Múzeumot 1859. nov. 14-én már megnyithatta. Gróf Mikó, a ki eddig hivatalos kötelesség érzetének tett eleget, most a hazafi kötelességnek ép oly rendületlen híve lett. Környezetében ott láttuk az arany-szájű Nagy Péter püspököt. Környezetéből prof. Nagy Ferenczet a gazdasági egylet élére állította, mint titkárt, Sándor Józsefet, kit a szebeni kinevezése idejéből ismert, a színház élére tette, mint színház titkárát. A Múzeum felállításával, környezetéből Finály Henrik lett a titkár. Magántitkára Jakab Elek. Fáradhatatlan áldozatkészségét és munkásságát azzal ismerték el, hogy Erdély Széchenyijének nevezték. Míg ezek keresztülvitele folyt, háza gyűllyhelyvé lett az értekezők és értekezleteknek, gyűléseknek, ebéd-lője, mondhatni, országházzá lett.

A hatvanas években, a szebeni országgyűlések meghiúsulásáért, kegyvesztett lett. Az általa felélesztett, teremtett intézményeknek elnöke maradt, azok intézésében, s az írásban, irodalomtörténeti munkásságban kereste szórakozását, gróf Kemény József, Benkő József, Bod Péter élete megírásában. Ott láttunk egy főúrat, kit azért nem nevezek meg, hogy viszonyát azzal akarom kifejezni, hogy az adoma szerint egyszer egy pár ezeret kért kölcsön: a gróf mondja, pénztára ki van merítve, de van Kömesnek, a prefectusának. Rögtön megkapta. S mikor prefectusa eljárása okát kérdezte, így szólt: ha én adom, sem pénzem, sem barátom, így legalább barátom megmaradt.

Életének ezen korszaka, s a kiegyezés és koronázás után minisztersége a köztörténeté.

Hetven felé járt, a midőn betegeskedni kezdett. Inkább marosújvári kastélyában élt, mit mint Mikes-birtokot, anyai ága emlékét megvásárolta s Kagerbauer Antal kolozsvári híres építész által restauráltatott.

S a mint szomorú jelentése felsorolja, „mint apostoli királyunk Ő Felsege valóságos belső titkos tanácsosa és Magyarország kir. főpohárnokmestere, a Lipót-rend nagy-keresztese, a török Medzsidje rend első osztályának tulajdonosa, volt erdélyi kinstárnok és magyar királyi közmunka és közlekedésügyi miniszter, a magyar tudományos Akadémia tiszteletbeli és igazgató tagja, az Erdélyi Múzeumegylet, a magyar történelmi társulat, az erdélyi országos gazdasági egylet elnöke, az erdélyi ev. ref. egyházkerület, a nagyenyedi és sepsi-szt.-györgyi ev. ref. főiskolák főgondnoka, Kolozsvár, Maros-Vásárhely, Gyula-Fejérvár, Fiume stb. szab. kir. városok díszpolgára, több bel- és külföldi tudományos testület tiszteletbeli tagja stb. stb. a hidvégi gróf Mikó család utolsó sarja, életének 72-ik, özvegységének 28-ik évében, folyó 1876 szeptember hó 16-án, reggel 7³/₄ órakor hosszasan tartott és fájdalmas májbeli betegség következtében beállott szívszélhűtésben jobb létre szenderült.“

Sirhelye, kriptája ott áll a kolozsvári köztemetőben. Szobrot Sepsi-Szent-Györgyön állítottak számára, a nevérl nevezett Mikó-kollegiumban, melyre mintegy 70,000 frtot áldozott; s mikor 1889-ben leleplezték, áldozatkészségét 1893-ban megjelent Emlékkönyvben hálálták meg. Legterjedelmesebb életírata Nagy Jánostól jelent

meg 1876-ban. Nevét Kolozsvár és Sepsí-Szent-György egy utcájára elnevezésével kívánta megörökíteni.

Családja, fia elhunytá után, két leányában folyt tovább. Máriában, gr. Teleki Károlynéban, ki 1869-ben fiakat hagyva maga után, fiatalon elhalt; Anna grófnéban, ki előbb báró Wesselényi József, később gróf Pejacsevich Arthur neje lett. S kinek fia, Pejacsevich Endre gróf királyi engedélyvel Pejacsevich-Mikó nevet vett fel, s régi előneve mellé a hidvégi előnevet is felvette.

L) *Az utolsó királyhalmi és derzsi Petki grófok.*

(Kihaltak 1817. ápr. 2-án.)

Már a Mohács előtti időkben kiemelkedett székely család, oly névvel, mely Udvarhelyszék egy falváról keletkezett. Szereplésök az erdélyi fejedelmek korára esik, mindig ellenzéki szellemben.

Gróffá Dávid kolozsmegyei főispán lett 1700-ban, kinek Zichi Sárától fia István, kinek gr. Kálnoki Juliától fia József, ki a millenium századára hozta le különösen gazdagságáról nagynevű családját.

Az utolsó gr. Petki József a század elején Erdély leghíresebb gavalléra, Don Juan hirben, kiról akkor szálló igeként járta: megyszem, Petki. Neje báró Kemény Antonia, ki gyermektelen. Vásárhelyt éltek, magas lábon, futotta is a vagyon. A gróf sajnálva látta családjá kihalását. Neje szép társalkodónéjától, de még neje életében, fia született, Ferencz. S bár mennyit költött, futott, fáradott a gróf, mert korán született, törvényesíteni nem sikerült.

Neje halála után Asp Elizát feleségévé tette; fia örökébe lépett. S a grófnét, mint a vásárhelyi körök első dámáját, fiát mint első gavallérát ismertük a negyvenes években.

A család József grófban 1817. ápr. 2-án halt ki.

M) *Az utolsó kis-rédei Rhédei grófok.*

(Kihaltak 1897. ápr. 21.)

Egy család, mely Aba királytól származtatja magát, történeti szerepet vitt, egyik fiában, Ferenczben, az erdélyi fejedelmi székbe jut, s a millenium százada elején a legnépesebb családok egyike, s két ága nábob hirében áll.

Feltűnésök a Boeckai-forradalomra esik, melyben mint szatmár-megyei kis- és nagy-rédei birtokosok tevékeny részt vesznek. A grófi ágat alapító Pál egyik fia Ferencz (†1631), máramarosi főispán, kinek Károlyi Zsuzsánától fia Ferencz, az 1657-ben erdélyi fejedelem, kinek iktári Bethlen Druzsianától fia László szintén máramarosi főispán, a Diarium írója, mely 1648–63. évekről szól s mi 1870-ben megjelent. A fejedelmi ágat ő rekeszti be.

Pál másik fiától Páltól kétfelé szakad a család, egyik ág Biharban marad, a másiktól, Mihálytól (†1791) két ág indul, az egyik ágban a századra egyedül Ádám jó le.

Rhédei Ádám, a harminczas években országos kinestárnok, gazdagsága mesés hirben áll. Mint az adoma beszéli: Egykor Debreczenbe érkezik, hol épen a világhírű országos vásár tartatott, s minden vendégfogadó annyira tömve volt, hogy sehova be nem szállhata. Keresik a szállást, de az öreg úr inyére valót polgárláznál nem találnak. Végre egy házra akadnak, melynek épülete, istállója elég kényelmet ígért, s melyre fel vala írva, hogy eladó. Szállást kérnek, de csak úgy ígérnek, hogy többeket is éppen várnak. „Mi az ára e háznak?“ „Ennyi ezer“. „S e ház minden órán eladó?“ „Igen“. „Kezet ide“. — S az öreg úr elővévé híres erszényét, árát letevé s behajtatott. „Most már e percztől az úr legyen nekem vendégem“.

A forradalom czéljára 48-ban egy mázsa ezüstöt adott, s még azon évben bevégezte családjának ez ágát. Két leánya maradt, egyik gr. Mikó Imréné, másik báró Radák Ádámné, kik nagy vagyonát örökölték.

A másik ág Mihálytól (†1791) négy fiúban jó le e századra. Egyik nem alapít fiagot. Lászlónak is csak leánya van.

Rhédei László részint Kolozsvárt, részint Bécsben élt. Ott-hona a küüllömenti Erdő-Szentgyörgy. Nagyszerű kastély, gyönyörű park. Kolozsvárt az úgynevezett Rhédei-ház ura, a század elején oszlopokon függő lánczezal körülfogva, azon időben úgynevezett lánczos ház. A század elején színház, a mennyiben báltermét színházzá alakította, az a helyiség, mely színészetünk történetében oly nagy szerepet játszik.

Ennek a Rhédei Lászlónak (†1835) s báró Inezédi Ágnesnek (†1856) egy leánya van, a szépséges, mint nevezték, Rhédei Clodin,

később *Claudia*. Bécsben teleltek, egy udvari bálon meglátja Sándor württembergi herceg (1804—55), romantika lett belőle: mint uralkodó ház tagja nem vehette el, morganatikus alapon Rhédei nem adta, s csak, mire 1885-ben meghalt, egyezett a grófné belé. A házasságból három gyermek született: Ferencz, *Claudia*, *Amália*, kik még látták az erdő-szentgyörgyi kastélyt és parkot. Hohensteini gróf nevet kaptak. A herceg osztrák katona, Grácban volt garnisonban. Tragikum sujt a boldog családba, mit kétképpen beszélnek. Kozma László, a család akkori jogügyszese kézirati naplója, s a családban fentartott hagyomány szerint, a hercegné Grácban lelte ifjú élete végperezeit. Férje gyakorlaton volt, elébe kocsikázott, rosszul lett, menthetetlenül. A szájhagyomány szerint Bécsben nagy hadgyakorlat volt. A hercegné is lóra ült. Egy szerencsétlen kanyarodás, s a ragyogó hercegné a lovak patkója alá került. Elég, hogy halála 1841. október 1-én bekövetkezett. Erdő-Szentgyörgyre hozták, a község felett hegyvonal huzódik, egyik csúcsán, sirja felett, egy év múlva kis kápolna fehérlett le az országútra. Mellette két magas jegenye, azon fenyők sarja, melyek az országútát szegélyezve, a kastélyhoz vezettek.

Egyetlen fia, *Ferencz Pál Károly*, a ki 1837. augusztus 27-én született Bécsben, a nem rég elhunyt *Teck* herceg lett. A württembergi uralkodó 1863-ban adományozta neki a hercegi címet. A hercegség, a mely a sváb földön volt, már a tizenkettedik században megszűnt, de ezimét a württembergi uralkodó viselte. *Teck* hercege 1866. június 12-én feleségül vette, *Kewben*, London mellett *Mary Adelaide* angol királyi hercegnőt, a cumberlandi herceg leányát s azóta Angliában élt. Négy gyermeke született ebből a házasságból: *Viktória*, a ki a yorki herceg felesége, *Adolf Károly*, a ki elvette a westminsteri herceg leányát *Margitot*, *Ferencz József* és *Sándor Agost*.

Rhédei János Kolozsvár ismert alakja, az előbbi László testvérének, Mihálynak a fia volt. A societásnak Rhédei Hanzi, a nép a „fösvény“ jelzővel különböztette meg. Csak is leányai születtek, *Stefánia* és *Johanna*, kiknek Brassai ajánlatára, a történelemből, mint növendékeknek, s *Julia* még pajkosabb unokahugoknak órákat adtam, ha csak nem folyt a „*Lehrerin kommt*“ című ismeretes kép jele- nete, míg a grófné szintén oda nem ült az asztalhoz. A gróf gazdag

és takarékos, de a midőn Schütz Jánossal a piaczi templom körüli épületek lebontása ívével megjelentünk, látva, hogy br. Bánfi Albert 5000 frtot írt, készségesen jegyezte az ezeret. Ágát 1872. aug. 13-án zárta le férfi ágon. Leányaiban, Stefánia, drági báró Wesselényi Istvánnéban; Johanna, báró Horváth Ödönnében él. Még pedig Wesselényi Istvánné Kolozsvárt, mint jótékonyági egylet és a nőipar iskola elnöke. Az úgyuevezett Rhédei-ház s a „New-York“ Horváth Ödönné birtoka.

A *sámsondi ág* vette át a család folytatását, Mihály és László negyedik testvére, *Ferencz* és fiaiban. Első nejétől született Lajos († 1880. márcz. 18.), kinek leányai Gábiella, gr. Bethlen Pálné, Julianna, Fráter Béláné, Janka, Bárdossy Györgyné. Második házasságából gr. Tholdalagi Zsuzsánától gyermekei: István († 1887.), Zsófia, Gábor. István nőtlenül hal el. Zsófia, Herglosz Antalné, pancsovai törvényszéki elnök neje s Gábor, ki a családot 1897 április 21-én lezárja.

Ez az ág kevesebb vagyonnal ugyan, de ismeretes alakok. István víg legény. Zsófi grófkisasszonynak semmi volt négy-öt órát lovagolni, szobaleányával egy látogatásra. Gábor a negyvenes évek elején velünk jogászodott. Inkább a zongora, mint a könyv volt passioja. A forradalom után túl a Királyhágón *Biharmegyében* Zsákán, mint nagybirtokos tűnt fel, a birtokban, melyet Bethlen Gábor fejedelem sógorának és hadvezérének ajándékozott.

Gábor gróf elhunytával, a főrendiház felhívása alkalmából, a család kihalása nagy port vert fel. Nem halt ki a család, folyt a hírlapokban. Él egy nemrég kiszakadt grófi ág Stettinben, mint gyáros, Károly grófban s fiában Richárdban, hangzott egyfelől. Másfelől föllépett a még élő nemesi ág. Harmadik felől felszólalt a Gábor gróf sámsondi ága, vagyis testvére, Zsófia családja. S az egész porfelverésből a következő közlemény nyert igazolást:

Rhédey Gábor gróf halálával nem halt ki a híres nemzetség, a melynek sok tagja él Biharmegyében és Kolozsmegyében, de a grófi ág utolsó férfisarja Gábor gróf volt, a ki 1897. április 21-én halt meg. A Rhédey-nemzetség két ágra terjedt kezdettől fogva: a fejedelmire és a köznemesire. A grófi ágból a következők élnek még: Rhédey Zsófia grófnő, az elhunyt gróf egyetlen testvére, Wesselényi Istvánné báróné, Rhédey Stefánia grófnő; Horváth

Ödönné báróné, Rhédey Zsanett grófnő; Fráter Béláné, Rhédey Julia grófnő és Bárdossyné, Rhédey Janka grófnő. Gábor gróf vagyonának örököse Zsófia grófnő lett.

N) *Az utolsó erdélyi Rindsmaul gróf.*

(Kihalt 1873. június 22.)

Stiriai család, mely Magyarországon 1681-ben, Erdélyben 1839-ben honfűsítettást nyert.

Sajátlag Rindsmaul Albert grófról lehet szó, ki mint katonatiszt Erdélybe szakadt, az által, hogy 1836. decz. 6-án elvette a kolozsvári színház egyik építtetője és a megnyitáskor Zrinyit játszó Petrichevich Horváth Dániel és gr. Lázár Éva leányát, Emiliát, az akkori irodalomban szerepet játszó P. Horváth Laczi nővérét. Az akkori főúri társaság egyik legneveltebb s legszellemesebb kedvencét. Később csillagkeresztes hölgy.

Albert gróf középtermetű szőke férfi. A nász után a nyáráde menti Jobbágyfalván, neje birtokán vettek lakást. Maga a gróf rajzol, fest, a német lapokba az erdélyi viszonyokról szóló közleményeket írt. Jó magyar ember lett. A forradalom alatt honvéd-őrnagy, mint ilyen védi Csíkban a Gyimesi-szorost 12 ágyúval, midőn vette aug. 1-én a hírt, hogy Gál Sándor feladta a Székelyföldet. A gróf oda szorított, kivágta magát, ágyúit elásta.

Figyermekek nem volt. Leányuk, mikor a családdal érintkeztem, Adél, az ötvenes években nevendék, később Etelka néven folytatta a leányágot, gr. Lázár Dénes, forradalmi ezredes neje lett. A grófné 1862. szept. 23-án, Lázár grófné 1888. február 23-án halt el. A családi név képviselője Rindsmaul Albert, vagy mint később magát nevezte, Béla gróf, 1873. jun. 22-én végezte be családjá erdélyi ágát.

O) *Az utolsó szalontai Tholdi grófok.*

(Kihaltak 1862. június 27.)

A Nagy Lajos korában vitézkedett s patriotájától, Arany Jánostól megénekelt Toldi Miklós ivadékai. Biharmegyéből a török hódoltság nyomja őket Erdélybe, hol a nemzeti ügynek szolgálókat tesznek, jószágot kapnak, többek közt Bethlen Gábortól a

Szeben melletti Bolyai kastélyt. Mária Terézia háborúiból kifolyólag 1775-ben Ádám és Zsigmond gróffokká lesznek. S így két ágban lépnek a millennium századába.

Az egyik ág végsarja, Lajos maros-gezzei birtokos. A forradalom alatt ott van azon főurak között, kik Kolozsvár felől 1849. jan. 16-án sietnek a feldúlt Enyed megmentésére. Aztán Kolozsvárt él, garzson lakása Tholdira mutat, lovag s vadászati jelvényekke borította falait, s télen magyarországi czifra népviseletet utánzó felsőkben jelenik meg. Nagy port vert fel, hogy a midőn 1855-ben az erőteljes férfi, mint nőtlen meghalt, jószágát s állampapírait egy feltűnő szép asszonyra, járai Pápai Lajosnéra hagyta, kinek férje politikai börtönét ülte.

A másik ágban Samu jött e századra, ki 1776-ban született, s már a század elején Ferencz és Lőrincz grófok apja, kik nők, de gyermektelenek. Leánya Kata neje lett P. Horváth Dánielnek, mint a társaság nevezte Dentyennek, a nagy színügy-barát, P. Horváth Dániel fiának, Horváth Lázár s gróf Rindsmaulné testvéreinek, udvarhelyi, petki birtokosnak, hol a már hatvanas, igen humanus grófot láttam, de már nem adta a Toldit.

Az öreg gróf maradt utolsó Toldinak. Veje is gyermektelen. Vejének meg testvére P. Horváth János altábornagy, ki a Jósikák sógora. A gróf veje ezen testvérét 1858. márcz. 31-éről kelt királyi engedélyvel adoptálta; s ez felvette a gróf Horváth-Tholdi nevet. S hogy a Horváth-Tholdiakat folytassuk, János gróf fiában, Lajosban 1890-ben ez az ág is kihalt volna, de Lajos gróf adoptálta a P. Horváthok egy más ágából, a P. Horváth Gábor fiát.

Az utolsó Tholdi gróf 1862. június 27-én hunyt el.

KÖVÁRY LÁSZLÓ.